

MONTAŽNA HIŠA V LETU 1973

gledališka igra

podnaslov: *Obstala v svojem času*

žanr: znanstvena fantastika

Dramatis personae

Mark Zebra, nenavadni fizik

Jožica Zebra, njegova žena, učiteljica matematike v osnovni šoli

Ekkehard, študent fizike

Hans Bethe, svetovno znan in ugleden fizik, na obisku v Sloveniji, po svoji zemeljski smrti

Žena pravice s tehtnico v roki, dramska oseba simbol

Oče Saturn, dramska oseba simbol

Smrt, dramska oseba simbol

čas: sedanji, za zakonca Zebra koledarsko leto 1973.

kraj: prostori znotraj montažne hiše: predsoba, kuhinja, dnevna soba in spalnica

Dogajanje je postavljeno v montažno hišo iz zgodnjih sedemdesetih let dvajsetega stoletja. Na odru so trije prostori: kuhinja, dnevna soba in predsoba.

Prolog

Nastopi žena pravice s tehcnico v roki. Žena stopi na sreda odra in nagovori občinstvo.

ŽENA PRAVICE: Montažna hiša. Štirje naravoslovci. Koledar z letnico 1973. Kdo izmed njih je obstal v času ?

Odide z odra.

Nastopi Saturn. Saturn stopi na sreda odra in nagovori občinstvo.

SATURN: Zakonca Zebra sta obstala v svojem času. Prepričana sta, da že vrsto let živita v letu 1973. Živita v montažni hiši iz tistega obdobja, na samem, ob gozdu. Mož Mark je fizik, ki nase opozarja z nenavadnostjo in nenavadnimi stališči. Živita za nespremenjeni *sedaj*, podvržena sta vsem biološkim in fizikalnim spremembam, vendar mislita, da sta *zamrznjena* v vzdušju koledarskega leta 1973. Mislita ali izzivata javnost – to je vprašanje tega odrskega dogajanja. Tega leta je maturiral njun sin, ki pa je iz hiše pobegnil že pred leti. Našo dramo zaplete nastop akviziterja strokovne literature. Akviziter Ekkehard jima ponuja *Svetovni preglednik fizike*. Knjiga je v prednaročilu, možnost odplačevanja se pričinja v letu 2010. Mark akviziterju da vedeti, da tovrstnega branja ne potrebuje več. Z ženo Jožico ne potrebujeta več sodobnih fizikalnih stališč, saj sama ustvarjata svoj čas in *prostor*. Po dolgem obdobju nesrečnih dogodkov ju je sreča obiskala prav v letu 1973. Tako samega sebe varata ali izzivata javnost – to je ponovno vprašanje.

Ali ju je sreča res obiskala ?

Saturn odide z odra.

1. prizor, montažna hiša, predsoba in kuhinja

Mark in Ekkehard odgrneta gibljivo zaveso, narejeno iz okroglih kromanih kovinskih ploščic modre barve; iz predsobe se napotita v jedilni kot, v prostor jedilne niše. Ekkehard nosi v roki staro šolarsko torbo. Mark v predsobi pobere osebni dokument, izpadel je iz Ekkehardovega hlačnega žepa. Med njima je razdalja vsaj nekaj metrov.

MARK: Z ženo sva pričakovala nekoga drugega.

EKKEHARD: Prišel pa sem jaz...

MARK: Pravzaprav ste se pripeljali. Zaslišal sem motor starega avtomobila. Ko ste zavili na dovoz, sem vedel, da prihaja k hiši nekdo drug. Tisti, ki ga pričakujeva, bi moral priti z vlakom, z večernim ekspresom. Slišal bi pešačenje po produ.

EKKEHARD: Vlago čutim.

MARK: Ne, v tej hiši ni vlage.

EKKEHARD: Oh, pa je ! Ko pridem v novejša hiša, ki so sezidane iz kamene volne in novejših gradbenih materialov, ni čutiti vonjev iz okolice. Mraza in vlage.

MARK: Vonjev iz okolice ? Mraza in vlage ? Tod sta močvirje in močvirni plin. Od tam se pogosto vali tudi jutranji čad, a kot stanovalec te hiše ne čutim, da bi megla s svojo vlago prodrla v stanovanjske prostore.

EKKEHARD: Seveda, ker ste navajeni. Mestno uho tudi ne zazna mestnega hrupa.

MARK: Ne, v tej hiši se ne zadržuje vlaga.

JOŽICA: Mark ! Kdo je ob tej večerni uri ?

MARK: Prodajalec knjig. Včasih so stali na ulicah, danes pa hodijo po hišah.

EKKEHARD: Že vrsto let hodimo po hišah, veste, zlasti tukaj na podeželju.

JOŽICA: V starih časih so prodajalci stali...

EKKEHARD: Tudi dandanes stojimo na vogalih ulic, kjer je seveda dovoljeno.

MARK(ji vpade v besedo): Kolikokrat sem ti že rekel, da ni več starih časov in tudi ne starega časa. Jožica, sedaj je, večni sedaj.

EKKEHARD: Prosim !?!

MARK: Česa prosite, mladenič ?

EKKEHARD: Postaja zanimivo, ta večni sedaj, ki ga mislijo od Srednje Azije do Daljnega Vzhoda.

MARK: Študent geografije, književnosti, filozofije !? Kaj ste torej !?!

EKKEHARD: Ne, ne, študent fizike.

MARK: Sedaj bom pa jaz rekel – prosim !?! Jaz sem fizik, poslušal sem predavanja pri Edu Tellerju.

EKKEHARD: V Ameriki ? Je bil res tako zloglasen ?

MARK: Ed Teller ni bil nobeno strašilo. Predavalnico je imel zmeraj nabito polno. Ostaja pa seveda njegova črna politična epizoda.

EKKEHARD: Predaval da je ! Nas so pa učili...

MARK: Poznam to – vas so učili. Poznam to – nas so učili. Ed je bil izvrsten predavatelj fizike.

JOŽICA: Mladi mož, nekam čudno znani se mi zdite. Kje sem videla že ta obraz ?

Ekkehard skomigne z rameni in zvedavo gleda.

MARK: In kar je v spominu preveč znano je pravzaprav neznano. Da, kje sva videla že ta obraz, ta izraz na obrazu, tako znan, znan... In vi ? Kje pa vi študirate ?

EKKEHARD: Kar tukaj pri nas. V sosednjem mestu. Na visoki tehnični šoli. Fizika, klasična mehanika, podrobneje.

MARK: A tako. Vas veseli ?

EKKEHARD: Komaj čakam prakse v tovarni. Rad sem uporaben in rad imam uporabno znanje.

MARK: Fizika strojev torej. In knjige prodajate ?

EKKEHARD: Za priboljšek. Strokovne knjige z najinega področja.

MARK: Kaj pa ?

EKKEHARD: Najbolj ugodno ponudbo predstavlja *Svetovni preglednik fizike*. Dvatisoč strani obširno knjigo ponujam na dvanajst obrokov, z začetkom odplačevanja v naslednjem letu, v letu 2010.

MARK: Ne potrebujem preglednika.

EKKEHARD: Saj ste vendar fizik.

MARK: Bil, v tistem starem pomenu besede.

JOŽICA: Z mozem sva skrenila s poti. Preveč slabega sva doživela, zato sva sklenila, da se ustaviva in ustaliva v vzdušju koledarskega leta 1973. To je bilo srečno leto, takrat je maturiral najin sin.

EKKEHARD: Ne razumem.

MARK: Ni kaj razumeti. Obstala sva v času.

Poglejte si naju dobro, kaj vidite ?

EKKEHARD: Žena ima natopirano pričesko, vi ste oblečeni v sprano športno srajco, takšno, kakršno si samski fiziki kupujejo na razprodaji v superveleblagovnici. Živita v montažni hiši. Kaj naj še povem ?

MARK: Tisto, kar vidite.

EKKEHARD: Vidim, vidim dve osebi, primerni za videospot kakšnega rockovskega benda, ki čuti nostalgijo do sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Vajin videz se staplja z zvoki fender kitare...

JOŽICA: Otrok moj, vi se norčujete...

EKKEHARD: Kako naj bom resen, v stanovanju, v katerem se obožujejo sedemdeseta. Kaj se pravzaprav gresta – je to kakšen umetniški projekt, kakšen poseben ustvarjalni dogodek ? Vidim še, da živita v svetu pleksi stekla, sestavljenega pohištva in kromirane zavese, ki človeka pričaka na pragu predsobe.

JOŽICA: To je najino življenje.

EKKEHARD: Zakaj leto 1973 ?

JOŽICA: Takrat je v hišo prišla sreča.

EKKEHARD: Vidva mi ne delujeta posebno srečno.

MARK: Takrat sem skrenil z običajne poti. In pričel širiti svoja prepričanja. Takrat sem pričel služiti kruh drugače.

EKKEHARD: Prepričanja ? Drugačno služenje ?

Čemu vse to nejasno govorjenje ?

MARK: Vsega vam ni treba vedeti, mladi mož, ostaniva pri prodaji vaših knjig. Ne zanimam se za njih.

EKKEHARD: Gospod, če se oblačite po tedanji modi in ste obdani s stvarmi iz tistega obdobja, to ne pomeni, da ste uspeli zaustaviti čas. Še zmeraj ste v svetu sprememb in gibanja; v svetu trgajočih se koledarskih listov.

JOŽICA: Ne, ne, midva sva res v letu 1973.

EKKEHARD: Ne, ne, vidva sta v datumu 4. november 2009, kakor sem sam v tem datumu.

JOŽICA: Tega časa in datuma za naju preprosto ni.

EKKEHARD: Je, jaz predstavljam ta koledarski čas. Kako se moj čas srečuje z vajinim, mi povejta !?!

JOŽICA: Vam je omogočen pogled nazaj, nama naprej.

EKKEHARD: Mar res !?! V ta konec sveta sem se pripeljal z volkswagnom in v njem imam današnji časopis, v njem so današnje svetovne novice. Ponj grem.

JOŽICA: Kaj nama bo svetovno dogajanje ! In to že v času, ki ga ne živiva več in ga tudi nikoli več ne bova.

EKKEHARD: Živita v njem. Vaš zamrznjen čas je fantazija, ki sloni na modnih dodatkih, stanovanjski okrasnosti in prepričanju, ki mu narava in spremembe same ne dajejo podpore. Bi radi videli današnji časopis ?

MARK: Rekel sem že: kaj mi bo ? In ravno današnji časnik, ki je lahko ves rumen od novic; vznemirljivih in izmišljenih novic.

EKKEHARD: Držali boste nekaj, kar vam bo govorilo, da niste obstali v času, v letu 1973, katerega je vaše prepričanje zamrznilo. Potrebujete dokaz in to oprijemljiv dokaz. Mar ni Bohr dejal, da je potrebno iz jasnega priti na še bolj jasno.

MARK: Jasnost je za vas mladi mož, pri meni se je življenje skrotovičilo, nič več ni ostalo od fizika, ki je nekoč na tem področju obetal. Vse se mi je zmlelo v naslov tiste knjige, ki sem jo že zdavnaj izdal v New Yorku, pri Physics Press.

EKKEHARD: Kako se glasi ?

MARK: V Svetovnem pregledniku fizike je na strani 235.

EKKEHARD: Kako veste za stran 235 in da ste v njem ?

MARK: Odprite to debelo bukvo na omenjeni strani, samo odprite !

Ekkehard vzame debelo knjigo iz šolarske torbe, jo odpre in počasi bere.

EKKEHARD: Mark Zebra je leta 1973 izdal kontroveržno knjigo *Sodobna fizika sloni na do mistike prignani bozonski svetlobni skupini*. Kako veste, da ste v tej knjigi ?

MARK: Ogled časa je možen, ne pa kakršnokoli vplivanje nanj. Zdaj vem, da čas ni samo nekaj, kar se dogaja in spreminja, nisem vedel, kar sedaj vem, da je veliko časa že zagotovljenega in napolnjenega z neko življenjsko vsebino. V materialnem vesolju je čas operacijski sistem, z več nastavitvami in urami. Relativnostna teorija je imenitno dojela razpravo o času, gibanje in položaj sta pomembni sestavini enačbe o času, vendar vseeno nista odločilni za določitev časa.

EKKEHARD: In kljub temu razsodnemu mišljenju zagovarjate zamrznjeni čas vašega življenja ?

MARK: To je pravzaprav paradoks, ta je nenehni spremljevalec naših življenj. Čas določajo tudi planeti, obstaja tudi planetni čas, ki sloni na kozmobioloških ponovitvah, zato smrtniki porečemo, da se določene stvari na našem planetu ponavljajo. Vzemite lunin cikel. Lunin koledar se šteje po ženskih dnevih.

EKKEHARD: Na kaj merite ? Na obhodni čas planetov !?!

MARK: Na Saturna merim. Strogi oče Saturn je redar našega osončja, na zemljo prinaša strogost in red. In tudi midva sva del njegove strogosti. Stopite z menoj v dnevno sobo.

Mark in Ekkehard odideta v dnevno sobo.

2. prizor, dnevna soba, stena z orumenelimi tapetami, z modnim vzorcem iz šestdesetih let. Velika stara grafika na steni.

Na steni visi velika reprodukcija grafike Pietra Bruegla Zmagoslavje časa.

EKKEHARD: Stara grafika.

MARK: Res, stara grafika. *Zmagoslavje časa*, Pieter Bruegel. Čas je tukaj Saturn, stari oče reda in strogosti, ki na človeška lica prinaša gube in prevaža odslužene zaklade, ki so ostali brez leska in sijaja. Nekje med šaro sodijo tudi zavržena glasbila, na katera nihče več ne igra. Vse posvetno, nekdanje sveže in rabljeno, v pogonu sveta živosti, je sedaj samo stara šara. In ta šara se drobi pod kolesi njegovega voza.

EKKEHARD: Slikovito se izražate. Zdaj zdaj porečete nekaj o usodi. Ljudje vašega kova tako razmišljajo.

MARK: Usoda je trdi disk življenja in na ta trdi disk so že naloženi življenjski programi živega in neživega, če uporabim besede iz prihodnosti, vaše sedanjosti, če uporabim besede iz računalniškega besednjaka.

EKKEHARD: Čas mi predstavljate v tirih, potem je čas kretničar življenja. Velike besede za velika stanja, vendar bi se rad povrnil k prodaji svojih knjig.

MARK: Vi kar dajte ! Brez uspeha v tej hiši. V montažni hiši iz zgodnjih sedemdesetih.

Mark zadovoljno prijema stene, pohištvo, vse, kar mu pride pod roke; z Ekkehardom zapustita dnevno sobo in prideta nazaj v kuhinjo.

3. prizor, notranji prostor, kuhinja, poskus odhoda

EKKEHARD: Potem pa bi, če dovolite, kar odšel.

Ekkehard zлага na mizi razstavljene knjige v usnjeno šolsko torbo, torbo iz nekdanih časov.

MARK: Nikamor ne boste šli.

EKKEHARD: Zakaj ?

MARK: Marsikaj nama boste pojasnili. V predsobi vam je izpadel osebni dokument. Priimek na njem se ujema z najinim priimkom. Je prodaja knjig samo pretveza, da si ogledate najino čudaštvo in o tem poročate sorodnikom?

Mark Ekkehardu vrne osebni dokument, ta ga takoj pospravi v žep.

EKKEHARD: Mar sem sploh vajin sorodnik ? Kakšne dokaze imate zato ?

MARK: Prvič: to ni priimek Novak, da lahko človek pomisli na neko drugo vejo Novakov.

EKKEHARD: Zebra res ni pogost priimek v naši deželi.

MARK: Drugič: z Jožico vsa ta leta nisva dobila osebnega obiska, zato je obisk te narave po svoje sumljiv.

EKKEHARD: O vajinem zapiranju pred svetom sem se seznanil sedaj. Nihče me o tem ni obvestil. V ta ogozden in zaraščen svet sem prišel po naključju. Hišo sem našel po prostodušnem koraku, ne po razmisleku.

MARK: Tretjič: vaš obraz nama je čudno znan, celo preveč znan...

EKKEHARD: Ampak jaz ne sodim v leto 1973, če sprejemem vajino prepričanje. Če sprejemem vajino igro.

MARK: To ni igra.

JOŽICA: Ne sodite v najin čas. A prihodnost jasno kaže na priimek, ki je tudi najin priimek.

EKKEHARD: Ne grem se več. Vidva sodita na psihiatrijo, mene pustita pri miru. Odhajam!

Jožica in Mark mu zapreta pot. Gledata ga s čudno svetlobo v očeh. Ekkehard stopi nekaj korakov nazaj in odloži šolsko torbo na kuhinjsko mizo.

EKKEHARD: Tisti tretji v letu 1973 je vaju sin. Kje je ? Tudi on je obstal v času, mar ne ? Tudi on se je nastanil v letu 1973, mar ne ? Domnevno.

MARK: Če govorite o mojem sinu, potem ni nobene domnevnosti. On obstaja.

EKKEHARD: Kje je vaju sin ?

JOŽICA: Oh, nekje v hiši se mudi. V delavnici, v kleti je. Tudi on je rad uporaben in ima rad uporabno znanje.

MARK: Prej sem slišal, da je v delavnici odmevalo struženje. Potem se je oglasil tisti znani zvok pile.

JOŽICA: Da, zvok pile.

EKKEHARD: Ampak sedaj ni slišati niti struženja niti zvoka pile.

MARK: Kadar gledate varovalke, ste ponavadi čisto tiho, mar ne !?! Omrežje se šibi zaradi vremena.

EKKEHARD: Torej vseeno priznavate, da talni oblak megle prodira v hišo, da se dviguje do slabo izoliranih delov. A vseeno bi šel...

JOŽICA: Nikamor ne boste šli, pojasnili nam boste, zakaj so vas sorodniki izbrali; poleg tega se odkrito rogate najinemu prepričanju, kakor da bi že vedeli zanj; to vaše preveč domače roganje je sumljivo..

EKKEHARD: Nihče me ne pošilja ! V imenu založbe prihajam.

MARK: In ponujate fizikalno literaturo fiziku, dajte no ! Vse skupaj je privlečeno za lase. Dobro veste, kaj mi morate ponuditi, da boste iz mene izbezali stališča in prepričanje.

EKKEHARD: Res je vse skupaj privlečeno za lase. Ne razumem vas, Mark, razumni in logični znate biti, potem pa pričnete z znanstveno fantastiko, pričnete z bivanjem v letu 1973. Sem me je pripeljal splet čudnih naključij in tudi moj priimek, ki je tudi vaš priimek, je samo eno izmed naključij.

MARK: Ali res ? Mar ne tiči za vso življenjsko zmedo, za vsemi pojavi, ki se pripetijo, srhljiva in natančna matematika ?

Ali ni za vsemi življenjskimi dogodki srhljiva matematika, ki ne dopušča ugovora ? Naključje in verjetnost sta najbolj oguljeni besedi sodobne fizike.

EKKEHARD: Predlagajte kaj boljšega ! Če se ustavimo na ravni kritike, je to pravzaprav najlažja pot. Razrušiti je lažje, kakor sezidati.

JOŽICA: Kot učiteljica matematike na predmetni stopnji vem, da marsikaj sloni na verjetnostnem računu.

EKKEHARD: In ker me potiskata v kot te kuhinje, se bomo počasi šli kotne funkcije, kaj !

MARK: Kotne funkcije so risali in računali staroegipčanski stavbeniški matematiki in Pitagorov izrek je pravzaprav tudi njihov. Zidarji so za marsikaj zaslužni.

EKKEHARD: Pustimo stari Egipt in matematiko. Vajin sin je torej v hiši. V letu 1973. Zakaj ga pa ni na spregled ?

MARK: Rekel sem vam: opravek ima.

JOŽICA: Opravke.

EKKEHARD: Morebiti bi ga, kot praktičnega človeka, zanimala knjiga *Hišna opravila potrebujejo mojstra*. Stopil bi v klet, k njemu, k varovalkam... Nagovoril bi ga !

JOŽICA: Ne, ne, ne, ne smemo ga motiti. Kako bi se vam zdelo, kako bi se vi odzvali, če bi vas nekdo zmotil pri študiju ? (*prestrašeno*)

MARK: Res ga ne smemo motiti, gospodinjsko električno omrežje zahteva svojo pozornost.

EKKEHARD: Ni ga. Električna v tej montažni hiši ima motnje.

Jožica in Mark se s hrbtom obrneta proti Ekkehardu, na njunem obrazu je izraz bolečine.

MARK(se nenadoma obrne proti Jožici, razburjen): Kolikokrat sem ti rekel, da ne puščaj ključev od avtomobila v predsobi ? Star je komaj sedemnajst let. S sedemnajstimi nisi še zrel za vožnjo z avtomobilom.

JOŽICA(postavljaško): Da ne. Ti si se v njegovih letih baje vozil s športnim letalom in dobil zlato priznanje Ruđera Boškovića. Na jugoslovanskem tekmovanju mladih fizikov.

MARK: Ne govoriva sedaj o meni ! Dobil sem, če želiš vedeti, tudi Vegovo srebrno priznanje iz matematike in Thomsonovo značko iz fizike, ko sem bil že študent, v Ameriki. S tem pa se dosežki v naši družini tudi končajo, mulca zanima samo hitrost na cesti.

JOŽICA: Mu zameriš, ker ga zanima življenje in je bolj življenjski od tebe ?

MARK: Ja, pivo, dekleta in šport – temu ti praviš življenje !

JOŽICA: Opravil bo izpit iz življenja na ulici, boš videl !

MARK: Če ga ne bo, te bom zmeraj spomnil, da si mu dajala potuho in to zaveznitvo z njim ti bom vrtel pred očmi, kakor bi konju vrtel bisago, razumeš !?! (*srdito*)

JOŽICA: Zaupam mu. Zaupam njegovi pustolovski duši.

MARK: Svarim te, Jožica, svarim te. (*dviguje kazalec pred njenim obrazom*)

EKKEHARD: Dober gledališki prizor. Kaj je to spominski prizor iz družinskega življenja ?

Mark se zakadi k nememu telefonu, ki stoji v predsobi na barskem stolčku.

4. prizor, notranji prostor, predsoba, ponovno gledališki prizor – Mark se pogovarja po telefonu.

Modra kromirana zavesa se močno zatrese.

Mark ponovno pograbi slušalko nemega telefona.

MARK: Kako ? Spet vi ! Že ves popoldan mi govorite eno in isto. Nespremenjen prizor: zdravnik je v operacijski in nihče ne pride ven. Nihajna vrata operacijske že tri ure niso zanihala. Kakšen prizor, kaj ! Bodite pozorni na vrata in ko bo zdravnik snemal rokavice, pristopite in ga vprašajte. Brž mi javite !

Mark odloži telefonsko slušalko.

JOŽICA(*stoji pred kuhinjskim stolom in si zakriva obraz z robčkom, skoraj v joku*): Dokler je zdravnik pri njem, obstaja upanje, upanje, Mark...

MARK: Spet vi ! Živ, preživel nesrečo... Da, nemudoma prideva.

JOŽICA: Živ je, živ !

MARK: Pridi žena, nekaj ti pokažem.

JOŽICA: Le kaj, Mark ?

5.prizor, notranji prostor, dnevna soba, spet prizor pred staro grafiko

Mark zgrabi Jožico za rokav in jo na silo odvleče pred grafiko v dnevni sobi, kakor da bi vodil otroka, obstaneta pred Bruegelovim Zmagoslavjem časa.

MARK: Vsak dan hodiš mimo te podobe, mimo te grafike, si si kdaj dobro ogledala motiv na *Zmagoslavju časa*. Malo je manjkalo in bi mraz za vedno zajel najini srci, Saturn bi najini srci spremenil v dve ledeni decembrski kepi ledu. Za veke zemeljskih vekov. In to zaradi tvoje lahkomiselnosti, zaradi tvoje potuhe...

JOŽICA: Srečno se je končalo, Mark. Najini srci nista kepi nordijskega ledu.

MARK: A srečno !?! Svaril sem te, svaril pred tvojim lahkomiselnim mišljenjem. Mulca je zanimala samo hitrost na cesti in ti si v tank avtomobila zmeraj dolivala bencin. Res lep december 1972 ! Na repu te skromne povorke sta Smrt in Angel končne pravice, s tehtnico v roki. Spominjaj se tistih, ki so zapustili ta svet, bodi s tistimi, katere je smrt oplazila...

JOŽICA: Srečno, res srečno se je končalo.

MARK: Smrt je najinega sina pošteno oplazila in avto je sedaj čista razbitina.

MARK: A srečno !?! Ko bo okreval, bom tudi njega pripeljal pred to staro grafiko, pred *Zmagoslavje časa*. Najlepša novoletna zaobljuba bo, če obljubi, da bo naredil šolo. Želim, da v naslednjem letu konča šolo, da v letu 1973 maturira.

Mark pride za njima, zadrži se na vratih dnevne sobe.

EKKEHARD: Res dobra gledališka predstavitev preteklosti. Sedaj je leto 1973. Je sin poleti maturiral ?

JOŽICA: Je, z dobrim je naredil.

MARK: Novoletna obljuba je izpolnjena.

EKKEHARD: Je stal pred *Zmagoslavjem časa*, v dnevni sobi ?

Ekkehard pokaže z roko proti stari grafiki. Mark prav tako pokaže z roko proti stari grafiki.

MARK: Sedel je pred to grafiko, obe nogi je imel v gipsu.

EKKEHARD: Rad bi mu predstavil knjige s praktično vsebino. Kje je sedaj ?

MARK: Mar ne slišite struženja ?

EKKEHARD: Ne, ne slišim. Popolnoma sem pri zdravi pameti in pri zdravem sluhu in ne slišim.

JOŽICA: Mar ne slišite piljenja spodaj v kleti?

EKKEHARD: Ne. Konec koncev pa preveč lepa, kakor preveč grda doživetja v možganih zamrznejo, človek potemtakem res obstane v svojem času. Mar ni to stanje, ki zadeva vse nas, stanje, ko ne prestrežemo več dogajanj v svetu, ko obstanemo v starih prepričanjih in starih življenjskih programih ?

MARK: Starih navadah... Kakor vsak večer so tudi nocoj prišli radovedneži, prišli so gledat star televizijski program na novem ekranu.

6. prizor, notranji prizor, kuhinja, obleganje montažne hiše

Mark zagrne zavese na oknih. Zunaj, v prilesju, v podrasti, se res premikajo nekakšne pojave.

JOŽICA: Grenek izraz imate na obrazu.

EKKEHARD: To je bolno, vidva sta nekakšna bolnika...

MARK: Vi ste človek oprijemljivih reči.

EKKEHARD: Seveda sem in bom ostal.

MARK: Okrog hiše so, kaj ? Vedel sem, da tudi nocoj pridejo. Nobenega večera ne bodo spustili. Radovedneži.

EKKEHARD: Oba bi morala na zdravljenje.

JOŽICA: Nisva bolna, samo neskončno zanimiva.

Trkanje na lesena vrata prerašča v butanje.

EKKEHARD: Nekdo trka na vrata. In vi ste zagrnili vsa okna v hiši.

Mark odide k vhodnim vratom in se s težo celega telesa nasloni na vrata.

MARK: Nocoj nisem razpoložen za stike z javnostjo, za pogovor. Nocoj ne bom dal nobenega intervjuja. (*precej glasno*)

Butanje na vrata prehaja v počasno trkanje, potem nastane tišina. Nenadoma se zasliši piljenje in prihaja iz spodnjih prostorov. Čez čas se tudi ta zvok poleže.

MARK(nadaljuje): Nisem bolan, gospodič študent, če ne berem današnjih časopisov, saj sem pogost gost v njih, najdete me pod rubrikama *Na robu mogočega* in *Jutrišnja znanost*. Ni potrebno iti v volkswagen po današnji časopis. Stopite k oknu.

Ekkehard okleva.

MARK(nadaljuje): Dajte, stopite k oknu. Le pogumno. Nekoliko odgrnite zaveso in pogledajte ven. Kaj vidite ? Jaz bom za trenutek ugasnil luč, da boste videli bolj razločno.

Ekkehard stopi k kuhinjskemu oknu, Mark ugasne luč in prostor mrkne v temo; soj uličnega svetila prodre v prostor, ko Ekkehard odgrne zaveso.

EKKEHARD: Pojave okrog dreves. Poblisknil je fotoaparati z močnim flešem. In zdaj spet eden in še eden. In še eden.

MARK: Fotografirajo. Za vse tiste ilustrirane zabavnike, ki jih dobiš v trafiki.

EKKEHARD: Novinarji.

MARK: Oni mi na nek način režejo kruh. Z ženo Jožico morava od nečesa živeti. Mark prižge kuhinjsko luč.

EKKEHARD: Je to z letom 1973 potegavščina, provokacija za javnost ?

MARK: Paradoks, presenetljivo stanje. Naj vam uprizorim svetovno zgodovino sodobne fizike ? V nekaj gledaliških prizorih !?!

EKKEHARD: Pravzaprav ni treba.

Jožica se pojavi z dvema svetilkama v roki.

JOŽICA: Ti dve svetilki sem zadnjič kupila v veleblagovnici, na tehničnem oddelku.

MARK: Prelomila si najin dogovor, sučeš se izven teh zidov. To je nevarno za najin zaslužek.

JOŽICA: Samo v bližnjo veleblagovnico sem stopila. Kaj je to kaj takega ?

MARK: Svarim te, spet te svarim pred tvojo lahkomiselnostjo. Spet te je potrebno svariti.

Trkanje veje na okensko šipo.

EKKEHARD: Nekdo trka na okensko šipo.

MARK: Vztrajnež, ampak če ne more skozi vrata, tudi skozi okno ne bo prišel. Nocoj nisem razpoložen za pogovore za javnost. Poglejte, kdo je ! Spet ugasnem luč.

EKKEHARD: Saj ni človek. Veja udarja ob okno.

MARK: Po žago grem, v klet. Vetrovna noč se napoveduje.

prizor, notranji prostor, kuhinja, babica in vnuk sama v kuhinji

Mark naglo odide iz kuhinje, v klet, slišijo se koraki po lesenih stopnicah.

JOŽICA: Vi ste najin vnuk. Ti si najin vnuk. Sploh ne vem, ali naj vas tikam ali vikam.

EKKEHARD: Nisem načrtno sem prišel. Na prodajnem oddelku založbe so mi naročili, da je obisk oddaljenih hiš zaželen. Tako sem prišel v to zakotje doline.

JOŽICA: Prišli ste... Kako pa je z očetom ?

EKKEHARD: Z Benom ?

JOŽICA: Ja !

EKKEHARD: Še vedno je trmast in uporen. Po maturi je zbežal od doma. Zapustil je vaju, da, to je bilo ravno 1973. leta. Delal je na trajektu, na Norveškem. Pomival je posodo v Avstriji. Se šel rečni turizem v Nemčiji, tam je spoznal mojo mamo.

JOŽICA: Oprostite, kako vam je pravzaprav ime ?

EKKEHARD: Ekkehard.

JOŽICA: In zdaj ste vsi trije v Sloveniji ?

EKKEHARD: Štirje smo. Še mlajšo sestro imam.

JOŽICA: Kako pa je njej ime ?

EKKEHARD: Mafalda.

JOŽICA: In mami ?

EKKEHARD: Rose. Sem otrok gasterbajtarskega očeta in mame, ki izhaja iz premožnega družinskega podjetja.

JOŽICA: In knjige prodajate ?

EKKEHARD: Knjige prodajam, ker mi je oče dal nasvet, da je v mladosti vredno poprijeti za vsakršno delo, da je v mladosti vredno poskusiti čimveč stvari. Njemu je bil zmeraj vzor...

JOŽICA: Vam bom povedala, kdo.

Jožica iz sedežnega predala vzame knjigo.

Jack London, potepuški pisatelj.

EKKEHARD: Nič drugega ne bere kot njegove knjige. Tole *Cesto*, ki jo držite v roki, sem pa tudi sam prebral...

JOŽICA: Ko bi Benjamin še enkrat prestopil prag domače hiše... (precej čustveno)

MARK: Končno jo imam, držim jo trdno v roki žago - ostro princeso. Delavnica je tako razmetana in nastlana, komaj sem jo izsledil.

JOŽICA: Že vrsto let je nisi pospravil.

EKKEHARD: Nazadnje leta 1968. Nazadnje pred petimi leti.

Mark odpre kuhinjsko okno.

MARK: Vi se kar norčujete, ampak tale veja mora stran, drugače bo celo noč trkala in pritrkavala.

7. *prizor, zunanji prizor, noč, pogled na odprto okno montažne hiše, Mark sloni na oknu*

Markov zatemnjen obris, pri odprtem oknu je zgolj senčni obris, ki vpije v noč. V grmovju se nekaj premika. Od časa do časa poblisne fleš fotoaparata.

MARK: Naklada raste ! Zdaj pa me fotografirajte, cenjeni novinarji ! Pripravite svoje stenografske beležnice in beležite vsako ulovljeno besedo! Naklada raste. Razvpiti fizik žaga vejo drevesa pred svojim stanovanjem.

8. *prizor, notranji prizor, kuhinja, nov položaj fizike v sodobnem svetu*

EKKEHARD: Ali jih pogosto nagovorite kar z odprtega okna ?

MARK: Kadar jih imam po svoje dosti.

JOŽICA: Najini delodajalci so, zdaj pa jaz svarim tebe !

EKKEHARD: Ti zunaj... Spominjajo na pojave iz računalniških igrice, na pojave, ki se izvijajo iz temnomodre koprene megle, iz ozadja in predstavljajo nasprotno legijo vojakov, s katerimi se je potrebno virtualno spoprijeti.

MARK: Naj še jaz pristavim svoje: nasilje v 3 DJ-u, nacistični zombiji, vampirski lakotniki in paravojaški privrženci med zidovi katakomb cedeče rjaste barve. To ni več moj čas, v tem oziru sem res obstal v času, v spranih barvah koledarja iz leta 1973, takrat so barvno pisanost prinašali zgolj stripi italijanske založbe Sergio Bonelli Editore. A že takrat sta kolportажna zavest in asfaltna literatura krojili del podobe dvajsetega stoletja. Vedel sem, da se bo pruska strogost preselila v šolski sistem in vedel sem, da se bo mladina zleknila po livadah. Veste, kaj je bilo dvajseto stoletje ? V enem stavku ?

EKKEHARD: Kaj !?!

MARK: Dvajseto stoletje je bilo stoletje razposajenih otrok in srditih starcev. To ni zraslo na mojem zelniku, Aleistera Crowleya je prestrelilo to usodno spoznanje.

EKKEHARD: V teh svetovih nisem ravno doma

MARK(si briše z rokavom čelo): Rad imam njegove zapise o atomih, čeprav možak ni bil ravno fizik. Katero starost ima vesolje, ko gleda človeški koledar z letnico 1973 ?

EKKEHARD: Prav gotovo ne starost človeškega koledarja. Človeških koledarjev !

MARK: Moji ekscentrični napadi pomagajo pri prodaji knjig. Zadnjič sem jim nekaj predaval, o diferencialni enačbi. Pet jih je res poslušalo in si vse zapisovalo. Nič ni vrženo stran, če nas grize še takšen cinizem, nič ni vrženo stran...

EKKEHARD: Oblegajo hišo, kakor da bi bili popevkar ali filmski igralec...

MARK: Mar niste dojeli, mladi mož, zakaj gre!?! Za fiziko se je veliko spremenilo. Če si srednješolski ali visokošolski profesor, če delaš na inštitutu ali v pospeševalniku, še zdaleč nisi potisnjen v tisti šovbiznis, ki se je pričel v šestdesetih v sončni Kaliforniji. Če je v Ameriki filozofija precej psihološko naravnana, potem je fizika postala celina civilizacijskih vprašanj. Filozofsko čudenje se je preselilo na to celino, saj ugotovitve sodobne fizike povzročajo zaprepačenost. Fiziki je kot naravoslovni vedi uspelo vzpostaviti stanje zaprepačenosti nad svetom. S Planckom se pričinja pustolovščina: iščemo eno, a najdemo drugo. Relativnostna nikogar ne pušča ravnodušnega, neenakomernosti v vesolju, ki so bile še včeraj negotova modna miselna kaprica, so danes potrjene skozi odkritje novih satelitov.

EKKEHARD: Tudi v fiziki se prodajajo in preprodajajo ideje..

MARK: Danes imate tao fiziko, hologramsko paradigmo, teorijo strun, Heimovo bozoniko, Whiteheadov Ji ding, sionski red z Newtonovim portretom, prostozidarske lože z neživimi portreti fizikov na steni in fiziki kot živimi člani, Boškovićevo teorijo enotnega polja, sem med ekscentrične fizike pa štejejo tudi mene, Marka Zebro. Nič ni narobe s tem, a nisem tako usekan, da ne bi vedel, da lahko eksperimentalna fizika s svojo nevtralnostjo in opazovanjem narave marsikatero lepo alternativno fizikalno kokoš oskubi.

EKKEHARD: Do zadnjega perja nikoli ! Vi očitno niste oskubljeni. In niste tako butasti, da bi živeli za leto 1973...

MARK: Sem in nisem. Vas sem preizkušal, bistri se mi zdite, človek zdravega dvoma, takšen mora fizik biti ! Veste, zakaj sem takšen, kakor sem. Ker se rogam uradnim zategnjencem, ki jim je še Feynmanova fizika delcev malo preveč. Vsaj v mojem času je tako. A tudi danes svoboda še ni zavela, svoboda presodnega razmišljanja... Še vedno rohani kakšen starosta.

EKKEHARD: Mislite pa tudi na prodajo svojih knjig, na zaslužek in samopromocijo. Na vtis !

MARK: Tudi na to mislim. Nikoli nisem zanikal tega. Nočem delati za kup ciničnega niča, za slabo državno plačo. Vseeno bolje svet, kot domače dvorišče. Hitro si petelin na domačem dvorišču, težje pa je prodreti v svet. Dom za znanstvenika in ustvarjalca mora biti svet in ne domače dvorišče.

V daljavi piska vlak.

EKKEHARD: Vlak slišim. Rohnenje vlaka na tirih. Oddaljeno rohnenje se približuje...

MARK: Potniški vlak. Noč prerešetajo razsvetljeni kupeji vlaka. Vam je to kaj znano ? Kot študent sem stanoval na železniškem obračališču za vlake na daljše proge. Noč in dan vlaki. Še v spanju jih slišiš. Sobo sem imel v prvem nadstropju čuvajnice. In sredi noči vlak prerešeta s svojo svetlobo tvojo sobo, vidiš obrise oken kupejev na steni, zaradi svetlobe vidiš temne obrobe oken in lise redkih potnikov. Ponoči. Takrat so se rodili prvi stavki mojih naslednjih knjig.

EKKEHARD: Okrog se vozim s starim avtomobilom, zato nisem posebej mahnjen na vlake.

Ekkehard lista po *Svetovnem pregledniku fizike*.

EKKEHARD: Naslovi vaših knjig štejejo vedno več kot sedem besed.

MARK: Ne, so izjeme. *Paulijeva kremšnita* je ena izmed njih.

EKKEHARD: In najdaljši naslov ?

MARK: *Dvajseto stoletje je storilo vse, da je bilo paša za oči in zanemarilo ušesa.*

EKKEHARD: In najkrajši naslov ?

MARK: Fred Hoyle.

EKKEHARD: Predstavniki stacionarnega modela vesolja očitno še zmeraj najdete svojega založnika.

MARK: Predstavniki velikega poka pa imate težave z elementi.

Oj,ti vsemogočni vodik. Minuto po velikem poku je bila pozabljena teorija štirih elementov.

EKKEHARD: Dober humor.

MARK: V vesolju ga je premalo. Bogovi in ljudje so zmeraj vpleteni v nekakšno dramo, ki lahko pripelje celo do vojne.

JOŽICA: Kot učiteljica matematike na predmetni stopnji v osnovni šoli vem, da je stacionarni model vesolja preveč starokopiten. Preveč starinski. Teorija velikega poka pa je zame preveč moderna. Preveč sodobna, da bi bilo vse res. Sploh pa o tem danes vsi na veliko govorijo, pravi pomen poka pa dojame le peščica ljudi.

MARK: Pri rojstvu materialnega vesolja je šlo za zelo visoke energije. Kar izpeljujemo, izpeljujemo iz »ostanka zgodnejše vesoljne zgodovine.« Vsaka rekonstrukcija, vsaka obnova tega »prvega stanja« je dobrodošla. Pri tem ni več prav ali neprav, napredno ali nazadnjaško. Sicer pa tvoj teatralen nastop, nagovor, sodi v čase, ko sta se okoli šolske mize vrtela učitelj in nadučitelj.

JOŽICA: Ne, moj nastop sodi v sedanji čas, v katerem se podcenjuje navadnega delavca in se dela razlika med državljani prvega razreda od državljanov drugega razreda. Kot sindikalna zaupnica na osnovni šoli...

MARK: Sociološko ogorčenje ! Ja, mi smo potisnjeni v kupe vlaka drugega razreda.

EKKEHARD: Spet slišim vlak. Rohnenje vlaka na tirih. Vlak se približuje.

MARK: Večerni ekspreso. S tem vlakom se pripelje tisti, ki ga pričakujeva.

EKKEHARD: Zadnji čas, da odidem.

MARK: S fizikom Hansom Bethejem se človek sreča enkrat v življenju. Druge možnosti ne bo več.

EKKEHARD: On pride !?! A ni možak že...

JOŽICA: Vabilo za večerjo velja tudi za vas, tudi za tebe, konec koncev...

EKKEHARD: Se vam zdi modro, da ostanem ? Po vsem tem...

MARK: Po vsem tem lahko ostanete.

EKKEHARD: Še zmeraj me spremlja nelagoden občutek in to od takrat, ko sem stopil v to hišo...

MARK: Gospod študent, napovedujete nesrečo ?

EKKEHARD: Ničesar ne napovedujem, samo čutim nekaj neprijetnega. Nelagoden občutek me spremlja, odkar sem stopil v vajin dom. Nekaj je vseeno narobe. Res vajina nosova ne vohata vlage ?

JOŽICA: Kakšno vlago ?

MARK: Mladenič voha sledove megel iz močvirja, predvideva, da talni oblaki prihajajo v hišo in segajo do žic najinega gospodinjstva. Delno bo le res.

EKKEHARD: Megla pritiska na omrežje, megla se suklja okrog slabo izoliranih predelov. Preden se je Hindenburg goreč sesul v Lakesideu, je dan prej megla prekinila tok. V megli se je takrat nabral električni naboj.

JOŽICA: Kaj se bliža nesreča ?

EKKEHARD: Tega ne napovedujem, a žarnice tega gospodinjstva ne svetijo prav lepo. Še manj pri vseh watih, ki so zagotovljeni na škatli žarnice.

MARK: Gospod študent, vseeno napovedujete nesrečo.

EKKEHARD: Ničesar ne napovedujem. Toda, pogledjte, električni tok nekaj prekinja.

9. *prizor, notranji prostor, kuhinja, prihod fizika Hansa Betheja*

HANS: Dober več, družčina ! Nekaj manj kot tri stopinje nad absolutno ničlo je.

MARK: Hans ti pa kar skozi garažna vrata.

HANS: Tako vsaj vidim, kaj lepega delaš v delavnici.

MARK: Trenutno nič posebnega.

HANS: Kaj pa je z razsvetljavo v hiši ? Si stopil k razdelilni omarici in pogledal ?

EKKEHARD: Sumim, da vlaga meša tok na morebitnem neizoliranem ali slabo izoliranem mestu v hiši.

HANS: Mladenič, res v tej hiši kar zaudarja od kisle vlage. Podajmo se v reševanje gospodinjskega omrežja, vajinega omrežja. Morali pa bomo tudi ven, na prosto...

MARK: V bližini je res močvirje. In močvirni plin.

JOŽICA: Hans, komaj prideš, že se podaš v reševanje nalog in problemov.

HANS: Veš, Jožica, v meni je zmeraj neugnan in radovedni deček, ki prebere kakšno indijancarico in se zanima za transformator na bližnjem hribu. Vse ostalo ti izpovem pri večerji, zdaj pa nas čaka delo - elektrika tu nekaj meša.

MARK: Mladeniču sem mislil prikazati svetovno zgodovino fizike.

HANS: Ta se pričenja v lastnih gospodinjstvih. S fenom si ne moreš sušiti las v napolnjeni kadi. Gledališke igre igrati v temi tudi ne moreš.

JOŽICA: Sobo za goste bom pripravila !

HANS: In tisto trapasto sliko v sobi za goste le snemi. Mladenič, Markov mistični estetski okus težko prenašam.

EKKEHARD: Gospod doktor, a niste vi že...

HANS: Seveda sem. A prišel sem malo naokrog. Pravijo, da si na začasnem delu na Zemlji, potem te odpokličejo in potem prideš malo na obisk. Kot vidite nimam sivih las in še zmeraj sem razpoložen za številke vozniških redov.

MARK:Hans se je kot otrok učil vozne rede vlakov na pamet.

HANS: To so bili zlati časi pruske natančnosti in lepih manir. A nemške duše, zahomotane v skrivnosti in gosto meglo, kakršna je tale danes okoli hiše, nisem nikoli prav razumel...

JOŽICA: Jasno sonce na mediteranskem nebu.

HANS: Točno. Jasno, kakor je bil fizik Fermi jasen.

Kje imate razdelilno omarico ?

MARK: Spodaj v kleti.

HANS: Tja gremo. Sprehodimo se tja, sprehodili pa se bomo tudi do transformatorja.

JOŽICA: A ne bo nevarno ?

HANS: Hčerka moja, bi ti dejal fizik Fermi, nevarno je zmeraj, a mi se bomo obnašali kot spretni gledališki igralci in zmogli te nevščečnosti. Vidva z Markom rada igrata, a večinoma starožitne reči, stare igre, v stilu Ibsna in Strindberga. Toda to ni zame...

EKKEHARD: V *Svetovnem pregledniku fizike* piše, da ste doktorirali iz elektrona.

HANS: Da sem ! Iz uklona elektronov. Nadaljeval sem s Diracovimi prizadevanji v polju kvantne mehanike. Paul Dirac je bil obvladan gospod, velik fizik. No, to so bile tedaj precej napredne reči. Sicer pa...

MARK: Kaj, Hans !?!

HANS: Elektroni sestavljajo običajno snov in jaz sem torej navaden človek oziroma bil sem človek iz te snovi...

MARK: Novinarji oblegajo hišo, ne bo ravno prosta pot do transformatorja...

HANS: Mene nihče ne oblega ! Sicer pa sem jih srečal novinarje, ki prežijo na hišo in na vaju. Pot ne bo prosta, sicer pa so okrog hiše ostale nevščečnosti. Poleg človeških neprilik je tu narava s svojimi čudežnimi fizikalnimi triki. Novinarji so mi zatrdili, da so videli...

JOŽICA(ga energično prekine): Nekaj udarja ob hišo, slišita, prasketa in udarja ob hišo.

HANS: Elijev ogenj !

JOŽICA: Požar !

HANS: Ne, ne, hiše ni zajel požar, ni v ognjenih zubljih. Poleg tega imata kar dva strelovoda. To je šibek elijev ogenj, zelo šibek. Elijev ogenj se pojavlja poleti, ne jeseni ali pozimi. Počakajmo malo !

EKKEHARD: Elijev ogenj je nekoč v preteklosti zajel zrakoplov Hindenburg. To je bilo davnega 1937. leta. V majski noči je zeppelin nabral v megli električni naboj in ta se je sprostil brez posledic za zrakoplov.

HANS: Točno, mladenič. Inženirji konstrukcije so takrat mirili potnike, da so varni in da bo zeppelin prestal vse zunanje pritiske. Zunaj sem srečal novinarje, ki bledejo, da so videli orjaški zeppelin, ki naj bi drsel skozi meglo.

EKKEHARD: Saj imajo fotoaparate, posnetki morajo biti pristni...

HANS: Rumeni tisk ni fizika, oni ustvarjajo dogodke, oni ne opazujejo narave. Sicer pa vsak dandanes kaj vidi, tudi ti Mark, tudi ti imaš posebne poglede na svet..

EKKEHARD: In polno grmovje novinarjev, ki tudi kaj vidijo.

MARK: Vidim, da se zabavata na moj račun.

EKKEHARD: Človek ne more biti več resen. V svetu rumenega tiska.

JOŽICA: Hans, je nevarno ?

HANS: Prej nenavadno, kot nevarno, da je montažno hišo zajel Elijev ogenj. Obstaja povezava med meglo in transformatorjem. Hmm, in močvirje je blizu.

EKKEHARD: Johannes Stark je raziskoval elektriko v plinih. Hmm, močvirni plin.

HANS: Bomo videli, koliko bo Starkova fizikalna zapuščina glede plinov za nas sploh uporabna. Začnimo z zdravim dvomom.

JOŽICA: Ampak ti imaš odgovor...

HANS: Pojdemo ! Najprej dol po stopnicah in potem ven, na prosto. Prej vprašanje, veliko vprašanj !

JOŽICA: Brokoliji v drobtinah bodo za večerjo, ko se vrnete s terena, pustolovci.

HANS: Veliko bolje kot kiosk s hitro prehrano v bližini univerz in vseeno bolje kot kuhalnica kuharice Kolakowski v Los Alamosu. Babnica je nabavljala klobase pri nekem madžarskem emigrantu. Drugače pa so vse te menze inštitutov, fakultet, pospeševalnikov, observatorijev v Ameriki izraz globoke nostalgije po evropski kulinariki.

MARK: Vedno sem cenil to tvojo zanimanje za posvetne stvari, to tvojo prizemljenost...

HANS: No, vi Slovenci ste tudi zapleteni, skoraj nobene stvari ne znate povedati preprosto..

JOŽICA: Kot na primer...

HANS: Glej, če bi se danes sprehodil po univerzah, tehničnih inštitutih in po kakšnem pospeševalniku, bi dejal, kakor sem nekoč študentom fizike v Nemčiji: fizika se prične misliti, ko se naša rit zave, da sedi na stolu. To je žlahtna predstavitev, vi pa bi jo takoj zapletli.

JOŽICA: Menda nisi takšne stresal v predavalnici !?!

HANS: Jožica, navidezna preprostost ima lahko več pomenov, kakor si mislimo. To ni obešenjaški humor, niti ni neokusno govorjenje, ampak globoka resnica, ki ne zadeva samo težnosti, temveč vse materialne nosilce. Če nimaš materialnega nosilca, ne moreš preučevati mehanike, ne zgoraj, ne spodaj, skratka nikjer in nimaš količin, zato pa pravim: rit in stol. In nihče v predavalnici se ni režal, kajti vedeli so, da so se odločili za življenje fizika.

MARK: A danes je svet bolj zapleten...

HANS: Mark, dobro veš, da se nikoli nisem šel kakšne preproščine. Seveda, imamo nanobionike, računalniške fizike in take kalibre, kot si ti Mark, ki prodajajo meglo. Ampak zunaj je resnična megla. In mi se podajamo vanjo. Nič ni lepšega kot literarna megla Edgarja Poeja ali Howarda Lovecrafta, ampak fizik mora opraviti svoje delo. In mi se podajamo nocoj v resnično meglo. Sicer pa sem imel vedno rad pravljice...

MARK: Prodajam meglo !?!

HANS: No, pregrob sem bil. Pri tebi se fizika ne ostri s fiziko, kakor pri tebi študent, kako ti je že ime ?

EKKEHARD: Ekkehard.

MARK: Pri tebi, Mark, je fizika razumljena precej nefizikalno, malo filozofsko in malo pesniško kozmično. A če greš proti fizikalnim vsebinam znotraj fizike, si navsezadnje neke vrste Ivana Orleanska, ki je neko vojaško napravo v neki znameniti bitki uporabljala vojaško nepravilno in tudi fizikalno napačno. Rekel bi: nerodno. Angleži so se ji režali. A samo na ta nepravilni način uporabe naprave je zlomila zapahe velikih vrat. Sesula in zdrobila vrata sicer težko osvojljive utrdbe. Tudi relativnostna teorija je šla proti praktični vsakdanji zavesti in na koncu prepričala. Pot za Alberta ni bila ravno lahka. Želim ti, da bi bilo kaj od tvoje teorije res, če že ne more biti vse res...

Hans potreplja Marka po ramenih.

EKKEHARD: Elijev ogenj se je dokončno polegel.

HANS: Gremo, fanta !

10. notranji prostor, kuhinja, večerja, družabni Hans

Sredi večerje so. Živahen šklopot jedilnega servisa. Sredi pogovora so. Hans Bethe je še posebej družaben.

Smešnica Hansa Betheja, ki jo je slišal na tehničnem inštitutu v Massachusettsu.

MARK: Sijajen vic, človek bi ga rad slišal še enkrat...

HANS: Kaj pa tale ? V knjižnici akademije znanosti se drenjajo trije možaki in motijo druge. Končno se je do izposojevalnega pulta prebil Fermata: »Povejte jima, da je integralni račun povezan z mojim imenom ?« »Norčije,« zavpije Newton in udari s plemiško kretnjo po izposojevalnem pultu, »zgodovina ga piše na moje ime.« »Oče integralnega računa sem vendar jaz,« pravi Leibniz in prida k članskima izkaznicama še svojo. Knjižničarka, resna kot kakšna pravnica, vtipka želeno poizvedbo: »Na nobeno ime. Diferencialni račun je gradivo, ki si ga lahko sposodite za tri tedne in podaljšate tudi za tri tedne. Newton, članarina vam je potekla...« Vic nosi naslov: *Po vseh teh prizadevanjih*.

JOŽICA: Kakšen kulturn humor, jaz v naši zbornici slišim same kosmate in robate vice. Šale pripovedujeta učitelj telesne vzgoje in učitelj za tehnično risanje.

HANS: Od tehničnega pričakujem boljši humor.

JOŽICA: Pa ravno on rad s svojimi vici vse sleče in nikogar obleče.

HANS: Med goloto in pravo obleko je telovadni dres. A ima fiskulturnik boljši humor ?

JOŽICA: Za kakšen odstotek. Sicer pa človek pri tvojem humorju ne ve, ali naj pokliče zavod za ustno izročilo ali naj se sploh smeje, ko je vse tako dobro in uglajeno povedano.

HANS: Pri smešnicah gre za vedrino duha. Za neko živahnost. Za inteligenco in okus. Po humorju se človek pozna. V Los Alamosu smo si vedno pripovedovali šale, čeprav tam ni bilo šal. Kasneje sem ugotovil, zakaj je šlo, šlo je za smeh skozi solze. V drugi svetovni vojni me je bilo včasih tako sram, da sem Nemec, čeprav so me imeli za železnega in pri zdravi pameti. Dve stvari sta me v življenju prizadeli: vojna in življenje fizika Paula Ehrenfesta. Če bi bil skladatelj, bi mu posvetil simfonijo.

MARK: Vrniva se k šali, kje si jo slišal ?

HANS: Na tehničnem, v Massachusettsu, takrat smo razvijali radar. Ko sem zapustil Nemčijo, sem se znašel v svetu akcije, to je zahtevalo večkrat čisto inženirsko pamet in delovanje.

MARK: Povej še enkrat tisto smešnico o baletu in fiziki.

HANS: O fiziku. No, pa naj bo !

Bilo je na premieri modernega baleta.

Zadržan aplavz v dvorani je pomenil, da publika le ni dojela vsega. Star fizik je sedel v prvi vrsti, na oguljenem plišastem sedežu. Redki lasje so mu komaj zakrivali plešo in očala so mu drsela proti konici nosu.

Dama je privršala s stenogramsko beležnico in zasmodil se je fleš fotoaparata.

» Kako ste sprejeli stvaritev gospoda Stravinskega ?«

» Na odru so se precej vrteli in v tem krožnem gibanju se je ustvarila sredobežna sila. Zmeda na odru je bila dobro obvladana, saj so se v ovinkih tega baleta vsi nagnili na notranjo stran in se zoperstavili tej sili tako, da jih ni nikoli do konca pometalo po tleh. In nobenega ni vrglo z odra.

Plesalci so bili kot umetni sateliti v zraku, ki najdejo ravnovesje sredobežnosti in privlačnosti matere zemlje. Iz tega vidika balet nosi naslov *Pomladno obredje*. Gospod Stravinski je nedvomno fizik.

Nocoj je diplomiral in to pri meni. V ponedeljek bova na univerzi uredila formalnosti.«

In popravil si je univerzitetni starosta naočnike na izhodiščno mesto ponovnega drsenja.

Novinarka je z odprtimi usti naredila samo eno, zlomila je konico svinčnika na nepopisani strani beležnice.

Prisotni se presenečeno spogledajo, nihče pa se ne zasmеji.

HANS: Mark, tebi je še vedno ljub Teller !?!

MARK: Ne morem reči, da mi je ravno ljub, a eno je Teller fizik politik, drugo pa fizik predavatelj; to sta dve ločeni stvari.

HANS: Ločeni stvari ? A eno ostaja: zaradi njegove vodikove bombe so bile predavalnice katedre za fiziko manj zasedene, kot bi lahko bile. V vseh mestih Amerike, Mark. Že res, da je bila njegova predavalnica polna, tega ne pozabiš nikoli povedati, a fizika zaradi vpletenosti v Vietnamsko vojno in zaradi Hirošime

ni bila ravno iskan in priljubljen študij. Mar nisi dejal: mladina se je koncem šestdesetih zleknila po livadah, povzpetniki pa so se krčevito oprijeli diktatorskih položajev.

JOŽICA: Kakšen je brokoli, Hans ?

HANS: Zelo dober. Saj veš, da dobro kuhaš. Spet sem z mislimi v Los Alamosu. Ko je konec tedna kuharica Kolakowski zapustila menzo, je kuhinjo za dva dni prevzela domačinka mama Mercedes-Juanita. Mehiška narodna kuhinja je tako začinjena, da moraš imeti dober želodec, če naj vse tiste jedi preneseš.

MARK: Boš še pil !?! Vino, mineralno vodo ?

Hans dvigne kozarec mineralne vode

HANS: Mineralno vodo, prosim. Ko gledam v ta kozarec, kako se mehurčki v mineralni vodi dvigujejo, se spomnim, kako so se v Novi Mehiki prevažale cisterne z vodo. Celotna pokrajina je brez vode. V tistih časih so vodo vozili, mi smo žargonsko dejali: šleperji z vodo. Zvok šleperja z vodo je bil kot zvok ptice sinice v vaših krajih. Mi smo tam eksperimentirali z jedrsko energijo in poslušali šleperje z vodo

MARK: Poln si spominov, Hans.

HANS: To je bil intenziven čas mojega življenja. Zelo intenziven. Kar obstal sem v tistem času, tako je bil poln dogodkov .

EKKEHARD: Spet eden, ki je obstal v času.

HANS: To je prispodoba, mladi mož, zgolj prispodoba.

JOŽICA: Na, jej ! Brokoli z drobtinami. Te jedi kuharica Kolakowski in mama Mercedes verjetno nista pripravljali.

HANS: Ne, pač pa močno hrano za močne fante, fante inženirje. Nekdaj, v Novi Mehiki, a ta čas je že zgodovina, je nekaj, kar sodi v šolski učbenik ali v muzej.

Nenadna zatemnitev. Snop svetlobe se na odru usmeri v veliko pismo, ki ga nekdo potisne pod glavna vrata.

11. prizor, pod glavna vrata nekdo potisne veliko belo kuverto

JOŽICA: Poglej, bela kuverta ! Pismo !

MARK: Kdo bi dostavljal pošto ob tej uri ? Koliko je ura ?

JOŽICA: 3.50.

MARK: Zgodnje jutro. Prezgodaj za poštarja, vsekakor prezgodaj...

JOŽICA: Na, izvoli ! Verjetno je zate, kaj pa drugega !

Mark naglo odpre belo pismo.

MARK: No, pa preberiva... Siti smo virtualne resničnosti, namišljene resničnosti, namišljenih prijateljev, spletnih klepetalnic, web kamer, Mark, zaupajte nam, kako priti nazaj v svet hi-fi gramofonov, nazaj v leto 1973, ko je bila še živa mono tehnika in stari svet. Kako doživeti ta star čutni svet ? Je še kakšen drug svet, razen svet računalniških krem škatel ? Mark, vi ste naš voditelj, pokažite nam pot, dajte nam smisel... Pripravljeni smo se iz prihodnosti, iz leta 2009 vrniti v vaše in naše koledarsko leto 1973. Povedi nas vodja !

JOŽICA: Pristaši in občudovalci...

MARK: Ampak tudi leto 1973 je bilo prav tako umetno leto, polno poliestra, kubističnega pohištva...

JOŽICA: Res, Mark, Hans Bethe je pri večerji dejal: » Jožica, spusti svojo enonadstropno, natopirano pričesko iz leta 1973, spusti svoje lase, naj valovijo, prični živeti in to za sedanje koledarsko leto.« A lepše je seveda nekdanje koledarsko leto, leto 1973. To koledarsko leto je najina edina priložnost. Po tem koledarskem letu naju svet pozna.

MARK: Ampak tudi leto 1973 je bilo polno umetnih materialov, plastičnih rož in aluminija, prav tako umetno in izumetničeno, kakor vsako drugo leto v dvajsetem stoletju...

Mark ves čas govorjenja zvija pismo.

JOŽICA: Zakaj mečkaš in zvijaš pismo ?

MARK: Ne morem biti vodja.

JOŽICA: Vedno si si želel biti vodja, a zdaj, ko je napočil ta trenutek...

MARK: Lahko vodim idejni tok, lahko širim prepričanje, toda...

JOŽICA: Lahko vodim idejni tok, lahko širim prepričanje... (ga grdo oponaša) Prav je imel Hans: Slovenci vedno nekaj zapletamo, se spotikamo v klobčiče in štrene lastnih misli.

MARK: Poveži akcijo z vsebino, Hans je vsekakor proti tovrstni akciji in proti tovrstni vsebini... Sam sem seveda teoretik. Knjige in predavanja so mi dovolj.

JOŽICA: Edinstvena priložnost, Mark, govorila bom z njimi. Preden posije jutranje sonce, preden prodre čez hibe, bom navezala stik s tvojimi pristaši.

MARK: Megla je, še vedno je megla... Jožica, ne hodi ven ! In tudi Hans se je ponovno podal v meglo. Megla imenitno prevaja zvok. Upam, da bo kdo slišal njegovo pobudo za še več študentov naravoslovja, saj voda odlično prevaja zvok.

JOŽICA: Hans je mrtev.

MARK: Zakaj vse to ?

JOŽICA: Še več lahko zasluživa, še več... Učila jih bova, kako biti bližje naravi. Bližje vodi. Terapije z vodo in glasbo, Mark, še več cvenka lahko dobiva...

MARK: Posebno izvirna res ne bova. Po letu 1973 ljudi bolj zanimajo naravni materiali, kakor umetni, bolj hoja v naravi, kakor posedanje za aluminijastim šankom, z martinijem v roki.

JOŽICA: Lahko jim predstaviva prednosti življenja z mono tehniko..

MARK: Kam greš, zaboga ?

JOŽICA: Grem, Mark, grem. To pismo je prelomno, veš, to pismo je za naju posebna priložnost. Jaz jo bom izkoristila, Mark, če je ti ne boš. Se vidiva ali se sploh ne vidiva – zdaj je to vseeno !

MARK: Knjige in predavanja so mi dovolj, kam greš ? Dovolj zasluživa za najino malo noro življenje. Jožica, kako naj vodim druge, ko še sam ne vodim sebe. Uff, želim si, no, želim si, da bi Ben še kdaj prestopil prag najine hiše, takrat bi res koledar leta 1973 zaživel in koledarska leta bi stekla in to brez *zamrznjenega časa*. Kakšna čudna noč do jutra. A zunaj je megla in transformator je popravljen.

12. prizor, prihod žene pravice na oder

Svetloba na odru počasi pojenja. Na oder pride žena pravice.

ŽENA PRAVICE: Da, zunaj je megla in transformator je popravljen. Že čez nekaj let bodo po stenah montažne hiše plezale ovijalke in rastle koprive. Pogled na montažno hišo bo zastiralo šavje in velike mreže za gramoz bodo zasajene v zemljo; te bodo nadomeščale vrtno ograjo. Zapustila ga je žena. Žena pričanja posel z marketingom zaustavljenega časa.

13. *prizor, prihod Saturna na oder*

Žena pravice odide z odra. Za njo pride na oder Saturn.

SATURN: Zapustila ga je žena. Žena pričinja z marketingom zaustavljenega časa. Tako bo montažna hiša iz leta 1973 res obstala v svojem času. Kopriv in bršljana ne bo moč vprašati, kdo je nekoč bival v tej hiši. Koprive in ovijalke vam ne bodo ničesar povedale o zakonskem paru. Koprive, šavje in bršljan govorijo samo o minevanju in propadanju, kakor preobrazbi; nikoli o zaustavljenem času... Velike mreže za gramoz bodo zasajene v zemljo. Kvadratki mreže so kakor kvadratki v spovednici, vendar to ni bila spoved, temveč odrska pripoved...

Saturn odide z odra. Na oder počasi lega mrak.

K o n e c d r a m e